

ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ ФАХІВЦІВ

УДК 159.922

ТЮПТЯ О.В.

канд. психол. наук, доцент, КНУ імені
Тараса Шевченка, факультет психології,
кафедра соціальної роботи, м. Київ

В статті розглядається організація неперервної освіти фахівців. Проаналізовано протиріччя в сфері освіти. Описано основні моменти, принципи, технологічні засади безперервної освіти як способу освітньої діяльності. Показано суть застосування компетентнісного підходу до реалізації безперервної освіти..

Ключові слова: *інклюзивна освіта, спеціалізоване навчання, соціалізація, соціальна інтеграція, вади розвитку, обмеження функціональних можливостей.*

ПРИНЦИПИ ОРГАНІЗАЦІЇ НЕПЕРЕРВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ СПЕЦІАЛІСТОВ

В статье рассматривается организация непрерывного образования специалистов. Проанализированы противоречия в сфере образования. Описаны основные моменты, принципы, технологические основы непрерывного образования как способа образовательной деятельности. Показано сущность применения компетентностного подхода к реализации непрерывного образования.

Ключевые слова: *инклюзивное образование, специализированное обучение, социализация, социальная интеграция, нарушения развития,*

В матеріалах Ради Європи по культурному співробітництву вказується, що освіта повинна не просто давати можливість особистості адаптуватися до обставин, що змінюються, вона повинна зайняти випереджальну позицію, щоб озброїти кожного індивідуума вмінням долати розриви, які впливають на всі аспекти його діяльності і його існування в цілому, і надають йому можливість справлятися з багаточисельними невизначеними ситуаціями. (5)

Існує взаємозв'язок характеру професійної діяльності з особливостями соціальних відносин, детермінантами духовності конкретної людини, а також з тенденціями розвитку науки й культури. Цей взаємозв'язок обумовлює виникнення певних протиріч в освітній сфері: 1) випереджальний розвиток інтелектуальної сфери в порівнянні з емоційної: фахівець може багато чого знати, але не співпереживати клієнту або неадекватно реагувати на його проблеми; 2) зміст освітніх ступенів відстає от рівня розвитку практики. З іншого боку, модель освітньої програми окремого фахівця може бути заснована на принципах прагматизму; 3) відсутність виходу на взаємодію викладача і студента (викладання-навчання, як співвідношення понять), і майже не враховується рівень розвитку суміжних соціальних сфер; 4) живучи в одних вимірах, діючи в них, фахівець

повинен уміти мислити так, щоб це сприяло освоєнню нового професійного простору; 5) сучасні освітні програми, у їхній ієрархічній послідовності не визначають індивідуальний шлях до професійної майстерності; 6) цілі освітніх процесів не пов'язані по-перше, з формуванням рефлексивності, по друге, зі здатністю критично ставитися до власної діяльності як до процесу вирішення життєвих проблем (вирішення власних проблем, як вирішення проблем соціуму). (8)

Чи можна стати компетентним фахівцем, перебуваючи в позиції студента - роблячи одне, навчитися іншому? У цьому і полягає основне протиріччя професійної освіти: оволодіння професійною діяльністю повинно бути забезпечено в рамках якісно іншої за змістом, формам, методам, засобам і процесу - навчальній діяльності.

З основних протиріч випливає ряд додаткових: навчальна діяльність припускає розвинену пізнавальну мотивацію, тоді як практична - професійну; предметом навчання є знакова система навчальної інформація, а діяльності фахівця (зокрема соціономічної сфери) - людина з її життєвими проблемами, особливості індивідуальних переживань і т.д.; зміст навчання «розсипано» по безлічі не зовсім пов'язаних між собою навчальних дисциплін, а в професійній діяльності він застосовується системно; у студента «експлуатується» в основному увага, сприйняття, пам'ять і моторика, тоді як на практиці він виступає цілісною особистістю; студент займає «відповідну» позицію, проявляє активність у відповідь на дії викладача (відповідає на питання, виконує завдання, і т.п.), тоді як в професійній діяльності від нього вимагається активність і ініціатива; студент отримує статичну навчальну інформацію, а на практиці вона використовується динамічно в часі і просторі у відповідності з технологічним процесом; в навчанні студент виступає індивідуалізовано, а на практиці реалізується спільна діяльність фахівців. (4)

Від фахівця в першу чергу вимагають бути компетентним спеціалістом. Терміном «компетентність» позначають не тільки відповідність займаній посаді, здатність вирішувати професійні завдання, приймати відповідальні рішення, а й потреба, здатність до особистісного розвитку і професійного росту протягом усього життя. Поняття «безперервна освіта» має кілька значень: «освіта через усе життя», «освіта дорослих», «триваюча освіта», «поновлювана освіта» та інші. Вітчизняні вчені розглядають безперервну освіта в декількох аспектах: як концепцію, згідно з якою освіта охоплює все життя людини; як освіта, що отримується в установах освіти всіх типів: від дошкільних до закладів післядипломної освіти; як освіта дорослих за межами базової освіти, придбання та підвищення кваліфікації, професійна перепідготовка. В особистісному сенсі безперервна освіта -

це спосіб різнобічного розвитку індивіда, спосіб життя. Здатність до самоосвіти та саморозвитку - це фундаментальна здатність людини ставати і бути справжнім суб'єктом власного життя. (10)

Концепцію безперервного навчання відрізняє відома невизначеність у понятійно-термінологічному відношенні. У різних країнах використовуються такі терміни, як перманентне (permanent), продовжене (continuing), поновлюване (recurrent), довічне (longlife) навчання. Ця невизначеність відбиває той факт, що поки ще не склалася єдина загально визнана теорія безперервної освіти й система заходів по її здійсненню.

Безперервне навчання - це система поглядів на освітню практику, яка проголошує навчальну діяльність людини як невід'ємну й природну складову частину його способу життя. Безперервне навчання визнається основним принципом, "керівною конструкцією" для нововведень або реформ освіти у всіх країнах світу. Метою безперервного навчання є розвиток здатностей людини, що навчається, її прагнень і можливостей, а також різнобічного саморозвитку. Змістом безперервного навчання крім набуття самих знань, умінь, навичок, є досвід їх придбання й практичного застосування, шляхи й способи самостійного добування, пошуку й відкриття, самоосвіти. Таким чином, безперервне навчання представляє новий спосіб освітньої діяльності.

Деякі концепції трактують безперервне навчання, як навчання працівників із заздалегідь установленою періодичністю, тобто механічне розв'язання проблеми. Змістовне вирішення цієї проблеми пропонується вирішити за допомогою поняття «кваліфікація», яке характеризує не суму отриманих документів про навчання, а рівень компетентності фахівця, його здатність вирішувати певні класи професійних і соціальних завдань. Ключ до розгадки поняття безперервного навчання в органічному включенні потреб до постійного пізнання в тканину власного «Я».

Потрібно зупинитись на основних моментах, які повинна враховувати система неперервної освіти. Основна відповідальність за навчання лежить на самому суб'єкті, особистісні або професійні потреби стимулюють у спеціаліста бажання вчитися, розуміння того, якими навичками він володіє і яких йому не вистачає. Відповідно до цього, це потребує участі в процесах планування характеру і методики програм неперервної освіти, необхідність застосування багатьох форм неперервної освіти. Потрібно змінити умови, за яких передбачається продовження освіти. Потребують розробки і затвердження нові форми визнання і заохочення. Необхідно враховувати також те, що викладачі повинні зберігати гнучкість, самі були здатними навчатись та були освічені в нових тенденціях відповідної сфери. (1)

Відповідно сучасна парадигма безперервного процесу навчання повинна базуватись на переосмисленні системи цінностей: цінність досягнення цілей, цінність процесу одержання ефективного результату, цінність саморозвитку.

Існують принципи практичного здійснення безперервного навчання в підготовці фахівця: орієнтація на оптимальність - аналіз утруднень професійної діяльності, облік провідних умов і факторів одержання оптимального результату; системність - дослідження основних складових системи навчання у взаємозв'язках і відносинах зі специфікою функціонування конкретної галузі; опора на індивідуальність - вивчення цінностей, мотивів, потреб, установок і інших індивідуальних особливостей людини; результативність - досягнення позитивних результатів при здійсненні практичних дій і надання конкретних послуг; можливість застосування творчого підходу - перенесення отриманих знань на нові об'єкти й ситуації, пошук інноваційної складової в діяльності; лонгітюдність - динаміка розвитку індивідуально-професійних характеристик людини, яка бере участь у безперервному навчанні; цілісність - результати здійснення безперервного навчання є необхідним доповненням до результатів інших факторів (зокрема соціально-економічних). (8)

Технологічними засадами побудови системної й цілісної підготовки фахівця є: наявність загального задуму навчання, визначення оптимальних шляхів його розвитку; створення причинно-наслідкових моделей, що дозволяють досліджувати роль і місце конкретної освітньої форми в багаторівневій системі навчання; побудова системи індикаторів, що дозволяють визначити вплив застосування конкретної освітньої форми на структуру професійних і особистісних цінностей; розробка освітніх технологій, які дозволяють подолати різні види соціального відчуження й формувати активну позицію.

Головна мета безперервного навчання - поступальний розвиток вдосконалення особистості, її професійної діяльності. Такий взаємозв'язок між діяльністю й розвитком особистості здійснюється завдяки ефективній реалізації цілого ряду умов: активного застосування здатностей до діяльності; постійного розвитку творчого потенціалу особистості через включення в більш складні види діяльності; рівноправного спілкування в якості вільного й відповідального суб'єкта; постійного самоаналізу результатів діяльності і їх порівняння з вимогами досягнень науки, соціальним й професійним досвідом; наявність постійної соціальної турботи й об'єктивної оцінки результатів праці кожної людини. Підставою для узгодження модусів безперервності навчання є компетентнісний підхід. Компетентнісний підхід в навчанні розуміється як конкретно-науковий управлінський підхід, що базується на підставах ресурсного підхо-

ду. Він дозволяє: 1) перейти від орієнтації на відтворення знань до його застосування і організації; 2) покласти в основу стратегію підвищення гнучкості на користь розширення можливостей працевлаштування і завдань, що виконуються; 3) виділити міждисциплінарні вимоги до результату освітнього процесу; 4) пов'язати більш тісно цілі з ситуаціями використання; 5) орієнтувати суб'єкта навчання на безкінечну різноманітність професійних та життєвих ситуацій.(2)

Розглядаючи можливість компетентнісного підходу можна стверджувати, що: для людини він служить підставою для керування нарощуванням власних активів, що підвищують його життєві шанси; для сфер соціальної практики - підставою для керування людськими ресурсами; для сфери освіти - підставою для забезпечення відкритості й безперервності навчання, адекватності вимогам практики. Накопичується й осмислюється вже досвід вирішення не навчальних, а життєвих завдань. Основним результатом навчання будуть не знання, уміння й навички, а осмислений досвід діяльності. Оцінюється не накопичений багаж дидактичних одиниць, а здатність застосувати його в різних ситуаціях.

Отже, навчання в руслі компетентнісного підходу передбачає розвиток здатності самостійно вирішувати проблеми в різних сферах і видах діяльності на основі використання соціального досвіду, елементом якого є й власний досвід; зміст навчання являє собою адаптований соціальний досвід вирішення проблем; зміст організації освітнього процесу полягає в створенні умов для формування досвіду самостійного вирішення проблем, що становлять зміст навчання; оцінка освітніх результатів ґрунтується на основі сформованості рефлексивної здатності. (2)

Суттєвими ознаками компетентностей/компетенцій є: здатність використовувати знання й уміння в нестандартних, варіативних ситуаціях; швидко адаптуватися при зміні технології та організації діяльності; оперативність, гнучкість компетенції; здатність раціонально організувати і планувати свою діяльність і діяльність оточуючих. Отже, на сучасному етапі, стратегію неперервної освіти складають розвиток і становлення професійної компетентності майбутнього фахівця, готового і здатного вирішувати не тільки професійні завдання, а й виходити за межі нормативної діяльності, здійснювати інноваційні процеси.

Компетентність визначається, як комбінація взаємопов'язаних когнітивних і практичних вмінь, знань, мотивацій, ціннісних і етичних характеристик, ставлень, емоцій та інших соціальних та поведінкових компонентів, які разом можуть бути мобілізовані для ефективної діяльності у конкретному контексті. Особистість володіє різними компетентностями, в той час як компетенція - сукупність способів діяльності, які необхідні для ефективного виконання ді-

яльності, здібність застосовувати знання, уміння, здатність суб'єкта до розв'язання класу завдань на основі практичного досвіду. (7)

Ядром компетенції є діяльнісні здатності – сукупність способів дій. Операціонально-технологічний компонент визначає сутність компетенції. В структуру компетенцій окрім діяльнісних (процедурних) знань, умінь і навичок входять також мотиваційна й емоційно-вольова сфери. Важливим компонентом компетенції є досвід – інтеграція в єдине ціле засвоєних людиною окремих дій, способів і прийомів вирішення завдань. (6)

Отже, компетентність – це здатність індивіда успішно виконувати специфічні завдання на основі адекватного інтерпретування ситуації і володіння необхідним репертуаром способів дій. Компетентність – це інтегрована особистісно-діяльнісна категорія, яка виражає сформовану насаперед засобами освіти реалізаційну здатність людини. (9)

Відповідно, професійна компетентність – це здатність працівника виконувати роботу відповідно до вимог посади. Вимоги посади – завдання і стандарти їх виконання, прийняті в організації чи галузі. Узагальнюючи підходи до розуміння професійної компетентності, можна виділити два основних напрямки тлумачення: здатність людини діяти у відповідності зі стандартами; характеристики особистості, що дозволяють їй домагатися результатів у роботі.

Розвиток будь-якої компетентності забезпечується різноманітними чинниками. Аналіз літератури дозволяє виділити найбільш суттєві з них: «якість» інтеграції знань по блоках дисциплін; створення умов для становлення особистості, здатної самостійно діяти і приймати рішення у нестандартних ситуаціях; створення умов для розвитку у суб'єкта почуття проблеми, протиріччя, умінь висування і перевірки гіпотез; наявність науково-інформаційного середовища для прояву умінь мислити і діяти; оптимальне співвідношення репродуктивних і творчих завдань. (3)

Розгляд компетентнісного підходу дає можливість поєднати вимоги до забезпечення безперервності й технологічності освіти. Бажання постійного вдосконалення (набуття професіоналізму) дозволяє подолати розрив між навчанням і сферою застосування професійних знань, сферою відомої практики і сферою «нової» практики за допомогою введення такого поняття, як “вихід” в рефлексивну, управлінську позицію стосовно мети, стратегії, структури в процесі неперервної освіти.

Література

1. Аношкіна В.Л., Резванов С.В. Образование. Инновация. Будущее. (Методологические и социокультурные проблемы). - Ростов-на-Дону: Изд-во РО ИПК и ПРО, 2001.

2. Байденко, В. И. Компетенции в профессиональном образовании (к освоению компетентностного подхода) // Высшее образование в России. № 11-04. М., 2004.
3. Бегаришева Г.Г. Компетентностный подход в системе современного непрерывного образования // Вестник РУДН, серия "Информатизация образования", № 1. М., 2012.
4. Вербицкий А.А. Новая образовательная парадигма и контекстное обучение. М. 1999.
5. Вершловский, С. Г. Непрерывное образование. Историко-теоретический анализ феномена: монография. СПбАППО, Каф.педагогики и андрагогики. - СПб., 2008.
6. Зеер Э.Ф. Психология профессионального образования. // Учебн. пособие. - 2-е изд., перераб. - М: Изд-во МПСИ; Воронеж: Изд-во НПО «МОДЭК», 2003.
7. Зимняя И. А. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании: Авт. версия. - М.: Иссл. центр проблем качества подготовки спец., 2004.
8. Мицкевич Н.И. Дидактические основы повышения квалификации: теория и практика: Монография. Минск: БГПУ им. М. Танка, 1999.
9. Рекомендації методологічного семінару «Реалізація європейського досвіду компетентнісного підходу у вищій школі України», Академія педагогічних наук України, Київ, 2009 р.
10. Слободчиков, В.И. Очерки по психологии образования - 2-е изд., перераб. и доп. - Биробиджан: Изд-во БГПИ, 2005.
11. Швалб Ю. Психологічні аспекти компетентнісного підходу в освіті // Вища школа. Наукові записки. Серія: Педагогіка.. - 2010. - № 1.

The paper considers the organization of continuing education professionals. Analysis of the contradictions in education. We describe the highlights, principles, technological bases of lifelong learning as a means of educational activities. Displaying substance use competence-based approach to the implementation of lifelong learning.